ԱՒԵՏԱՒԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ,

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի : Տարեկան գինն է 4 ½, վեց ամսուան ՝/4 մէճիտիէ, կամ երեք, և հատ. 30 փարա : Խմբագրութեան և քաղաքագրութեան վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. կրիճ, Կ. պոլիս, Ամէրիգան խան :

ՀԱՏՈՐ 33· ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ· ԱՊՐԻԼ 13· 1880 ԹԻՒ 15

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկու մեծ յեղափոխութիւնը : — Մեկնութիւն : — Սահարա և արդեական ջրհորը : — Ազատութեան գրատուն : — Կանայք և աղջկունք Անգղիոյ հանքերը : — Լոյս տուող տեսակ մը ներկ : — «Վերականգնումն Հայոց» : — Փիլիպպեան ընկերութիւն ի նպաստ դաստիարակութեան ազքատ մանկանց : — Երգնկայէն նամակ մը : — Ակռտիոյ մէջ մարդասիրական գործեր : — Քաղաքական լուրեր : — Ելեմտական և առեւտրական :

ԵՐԿՈՒ ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆՔ

Դէպի ի վախճան անցեալ դարուն երկու քաղաքական յեղափոխութիւնք եղան որ անջուկ ազդեցութիւն գործեցին աշխարհի վրայ : Ասոնք էին Ամերիկայի և Գաղիոյ յեղափոխութիւնները : Երկուքն ալ հարկաւոր էին մարդկային ընկերութեան յառաջադիմութեան, և տարբեր ճամբով եղան օգտակար և շահաւէտ, բայց իրենց առանձին յատկութիւնքով շատ տարբեր էին իրարմէ :

1775էն մինչեւ 1783 տևող պատերազմաւ Ամերիկայիք Թագաւորէն անատնելի լուծ մը և եղան ինքնագլուխ իրենց ազգ՝ մեծամեծ վնասներ և նեղութիւններ կրելով : Թագաւորը մեծ սակաւ էին, այսինքն իրը 3 ½ միլիոն, հարստութեան կարմանէ տակաւ, և շատ բաներու մէջ՝ այլակարծիք, բայց և այնպէս խնամատուն և խոհեմ վարմամբ, յարատեւութեամբ և դիւցազնական քաջութեամբ յաղթեցին հզօր զօրութեան Բրիտանական կառավարութեան որ ամէն կնիք ըրաւ զանոնք հնազանդեցնելու : Երբ պատերազմը վերջացաւ, ասոնք իրենք նահանգ միանալով կազմեցին աղգային կառավարութիւն մը, և սկսան խաղաղութեամբ յառաջ երթալ և հանգարտութեամբ ծաղկիլ և բարգաւաճիլ : Շատ խնդրոյ վրայ կարծեաց մեծ տարբերութիւն կայ, բայց այս տարբերութիւնը տակաւ վերցաւ : Նաև ոչ պատերազմին տանը և ոչ յետոյ, ոչ ոք սպանուեցաւ կառավարութեան ձեռքով քաղաքական կարծեաց և գործոյ համար : Պատերազմին ժամանակ տմնեք, որ Բրիտանական կառավարութեան կողմն էին, թողուցին երկիրը և փախան, կամ զինք առին իրենց հայրենեաց դէմ : Ա.յսպիսեաց ինչքը գրաւուեցաւ յարքունիս, բայց երբ իրենք բռնուեցան զէն ի ձեռին, համարուեան իրը կալանաւորք պատերազմի, և ոչ ոք մահապարտ եղաւ :

Գաղիոյ յեղափոխութիւնն սկսաւ 1789ին, և էր ըստ իմիք հետեւանք Ամերիկայի յեղափոխութեան : Գաղիոյ քաղաքական կարգերն անատնելի եղած էին ժողովրդեան մեծագոյն մասին : Ամերիկայի պատերազմեան օրինակն յորդորեց զԳաղիացիս ջանալ ձեռք բերել զնոյն : Ժողովրդը կատաղաբար դէմ եղաւ իր թագաւորին, կամայ կամայ իրենց իշխանութեան ներքեւ առին ազգային ժողովը, պահանջական առանձնաշնորհութիւնները ջնջեցին, միապետութիւնը տապալեցին, գլխատեցին իրենց թագաւորը Լուդովիկոս ԺԶ., հրատարակեցին հանրապետութիւնն, և այս հանրապետութիւնն յառաջ տարին տակաւ յեղափոխութիւններով, որոց արդիւնքն ուրիշ բան չէր եթէ ոչ տարտափելի կոտորած և անթիւ անձանց ի մահ դատապարտութիւնը : Բաւական տարիներ Գաղիոյ ընկերութեան վիճակն այնպէս ահաւոր էր որ պատմութեան մէջ «ահարկութեան» կամ «տրհաւրայ իշխանութիւն» կը կոչուի այն ժամանակին կառավարութիւնը : Կառավարութեանց կատաղի կուսակցութեանց ուժ կամ ինամակալ անդադար կռիւներէն, անիշխանութենէ, սպանութիւններէ և բռնութենէ եառքը, ընկերութիւնը վերջապէս դրաւ զինք ընդ պաշտպանութեամբ և հանդիստեցաւ ի մէջ բազկաց զինուորական բուռն իշխանութեան մը որոյ գլուխն էր Նաբոլէոն առաջին : Այն ժամանակէն սկսաւ Գաղիոյ վիճակը երթալով շըտկուեցաւ մինչեւ նոր յեղափոխութիւն մը, որ Մեծին Նաբոլէոնի անկմանէն հետէ հինգերորդ է, բերաւ նոր հանրապետութիւն մը, որ կը յուսանք թէ քան առաջիններն աւելի պիտի յաջողի ազատութիւն և կարգ հաստատելու, թէպէտ Գաղիոյ մէջ ազատութիւնը դեռ շատ աւորին է քան Ամերիկայի ազատութիւնը :

Անուանի Գաղիացի քաղաքագէտը Մ. Թիէր առաջին Գաղիական յեղափոխութեան պատմութիւնը գրելով կընկարագրէ այն ժամանակ գործուած սճիրներէը և բռնութիւններն որչափ հնար է մեղմացնելով, բայց և այնպէս այն մեղմ պատմութիւնն անգամ բաւական է զարշանք բերել ընթերցողին, և ստիպել զինա հարցանել թէ ինչ էր պատճառ այն զարհուրելի տարերքութեան որ կայ յայտ մնաին ի մէջ Գաղիոյ և Ամերիկայի յեղափոխութեանց :

Մ. Թիէր կուտայ քանի մը պատճառներ այն սոսկալի չարեաց ղորս տպրալով կը յիշէ իւր պատմութեան մէջ : Մ. Թիէր կընկարագրէ թէ իշխանաց և թէ ժողովրդեան մէջ յառաջ քան յեղափոխութիւնը տիրող ընդհանուր բարոյական ապականութիւնն, այսինքն, «արքունեաց մէջ զեղծմունք, անուանակութիւնք և շռայլութիւն, ազնուականաց մէջ ամբարտաւանութիւն, ղեղութիւն և կեղծաւորութիւն, ժողովրդեան մէջ կատաղութիւն և կոյր մոլեգնութիւն, և գրեթէ ամէն տատիճանի մարդոց մէջ անսահման ինքնասիրութիւն» Նոյն հեղինակն Ժ.Ը. գարուն մէջ Գաղիոյ վիճակին վրայ խօսելով կ'ըսէ. «Անզգամութիւնն հասած էր ի ծայր,» երբ Լուդովիկոս ԺԶ. եկաւ աթոռը : Փիլիսոփայ կոչուած մարդոց գրուածներն հանած էին աղգին մեծագոյն մասն ոչ միայն անապաշտութենէ այլ և բուն կրօնքէ : Աղգը ոչ միայն Աստուած դրոց չէր հաւատար, այլև եղած էր անհաստատ : Յեղափոխութեան ժամանակ Քրիստոնէութեան դէմ ատելութիւնն այնչափ էր որ աղգային ժողովն յայտնապէս վճիռ ատաւ թէ Աստուած չկայ, և անատակ կին մը գրուեցաւ աթոռի մը վրայ Նոտր Տամ եկեղեցւոյն մէջ, և իբրեւ բանականութեան տստուածուհի պաշտուեցաւ : Կիրակին ջնջուեցաւ, և անոր տեղ սրաշուեցաւ ամէն տատնեղորդ օր ընել հանգստեան օր : Թէր Լա Շէպլ գերեզմանատան դրան վրայ դրուեցաւ սա խօսքը. «Մահն յաւիտենական քուն է» Տանդոն, յեղափոխականաց գլխաւորներէն մին, երբ դատապարտուեցաւ ի մահ, գոչեց. «Վաղը պիտի ըլլամ ոչինչ»

Այս անաստուածութենէն և ամբարշտութենէն յառաջ եկած սոսկմունք այնպէս ահեղ էին, որ Բոպէսպիէր անգամ, ժանտաբարոյագոյն յեղափոխականներէն մին, զարհուրելով ըսաւ. «Եթէ Աստուած չկայ, պէտք է հնարել աստուած մը,» և համզեց ազգային ժողովը քուէով որոշել թէ Աստուած կայ, և անոր պաշտաման նաւակատիքը մեծ հանդիսիւ կատարել տուաւ : Քանի մը տարի եառքը նաև Նաբոլէոն կառավարութեան պահպանութեան համար հարկաւոր դատեց հրատարակել թէ Գաղիոյ ազգը կը հաւատայ Աստուծոյ և կը պաշտէ զայն :

Ամերիկայի մէջ ժողովրդն ի սկզբանէ հետէ կրթուած էր հաւատալ Աստուծոյ և Սուրբ Գրքը ճանչնալ իբրեւ աստուածային յայտնութիւն : Վաշինկդոն և կառավարութեան ուրիշ գլխաւոր անձինք, նաև ժողովրդեան մեծագոյն մասն էին անկեղծ Քրիստոնեայ, և Աստուծոյ խօսքը աստուած էր անոնց բարոյական մէ որ բոլորովին տարբեր էր Գաղիոյ յեղափոխութեան գլխաւորներուն և բոլոր ժողովրդեան բարոյականէն : Ասկէ յառաջ եկած է այն երկու յեղափոխութեանց պատմութեան և հետեւանաց տարբեր յատկութիւնը :

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

7.

«Եւ ես ետէ կ'ըսեմ որ Դուն Պետրոս ես, ու ես վէմին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս, և դժոխքին դռներըը անկիս պիտի չյաղթեն : Ու երկինքի թագաւորութեան բանալիները ետէ պիտի տամ. և ինչ որ երկրի վրայ կապես, երկինքի մէջ կապուած պիտի ըլլայ. ու ինչ որ երկրի վրայ արձակես, երկինքի մէջ արձակուած պիտի ըլլայ» (Մատթ. ԺԶ. 18, 19) :

Այս համարներուն մեկնութիւնը կընդդրող թղթակիցը գիտնալու է որ այս եւ Մատթէի ԺԸ. 17, 18, եւ Յովհաննու Ի. 23 եւն համարներուն, ինչպէս նաեւ Պաւլի եկեղեցւոյ գլխաւորութեան խնդրոյն վրայ արդէն երկար խօսուած է կանոն հաւատոյ կոչուած գիրքին մէջ, էջ 155—175 եւ 382—389, ուստի յիշեալ գիրքին կընայ դիմել : Բայց եւ այնպէս հոս համառօտիւ կ'ըսենք միայն

1. Թէ, եթէ եկեղեցին հիմնուած էր Պետրոսի իբրեւ վիմի վրայ, սա պատճառաւ միայն էր, որ Պետրոս նախ դաւանեցաւ զԿրիստոս Որդի Աստուծոյ : Այս էր նախնի հարց եկեղեցւոյ, նոյն իսկ պաղերէն տմանց, կարծիքն առ հասարակ : Եկեղեցւոյ ճշմարիտ հիմը Կրիստոս է միայն, իսկ առաքեալք եղան երկրորդական հիմունք (Եփես. Բ. 20) : Պետրոս էր մանաւանդ որ առաջին անգամ վկայեց թէ Կրիստոս է մարդոց յուսոյն ճշմարիտ վէմը :

2. Երկնից փականքը տրուեցան Պետրոսի որպէս զի նոքօք բանար երկնից արքայութեան դուռները երկրի վրայ մեզաւորաց : Զայս ըրաւ Պետրոս նախ Հրեից իւր քարոզութեամբ Պենտեկոստէի օրը, եւ ապա լինելով առաջին քարոզող առ հեթանոսս (Գործ. Բ. եւ Ժ.) : Պետրոս բացաւ արքայութեան դուռը բոլոր ապաշխարող հաւատացելոց, եւ այնուհետեւ այլեւս առիթ չունեցաւ գործածել երկնից փականքը :

3. Ինչ որ ըսուած է առ Պետրոս 19 համարին մէջ կապելու եւ արձակելու վրայ, ըսուած է նաեւ Ժ.Ը. գլխոյն 18 համարին մէջ համօրէն առաքելոց եւ ճշմարիտ աշակերտաց : Այս վերջին համարին մէջ Կրիստոս կը խօսի եղանակին վրայ որով Կրիստոնեայք պիտի վարուէին եկեղեցւոյ յանցաւոր անդամոց հետ : Կրիստոս կ'ըսէ իւր հաւատացեալներուն, թէ յանցաւոր ամբաստանեալ մը կապելու կամ արձակելու առեն, եթէ իւր խօսքին եւ ոգւոյն համաձայն գործէին, անոնց գործը վաւերական պիտի համարուէր երկինքը, այս ինքն պիտի ընդունուէր եւ հաստատուէր Աստուծմէ : Մասնաւոր խոստում եղած էր մանաւանդ ա-

ռաքելոց, թէ ինչ որ ընէին առաջնորդութեամբ Հոգւոյն սրբոյ եկեղեցւոյ ձեւը եւ կարգը հաստատելու առեն, պիտի ընդունուէր եւ հաստատուէր Աստուծմէ։

Առաքելոց գործերէն կը տեսնենք թէ ինչպէս հասկցած էին նոքա Քրիստոսի խօսքը։ Առաքեալք կու տային եկեղեցւոյ կառավարութեան եւ քրիստոնէական պարտուց վերաբերեալ հրահանգներ։ Այս հրահանգներն էին ըստ մտաց Քրիստոսի, ուստի եւ վաւերացեալ յերկինս։ Առաքեալք չէին ըսեր երբէք անհասից. «Ձեր մեղքերը թողուած են,» կամ, «Դուք կապեալ էք ի կորուստ,» այլ կը ցուցնէին թէ ինչ պայմաններով մարդիկ ներում պիտի գտնէին, կամ պիտի մնային ի ներքոյ դատապարտութեան։ Այս կերպով միայն առաքեալք կ'արձակէին կամ կը բռնէին մեղքեր (Յովհ. ի. 23)։ եւ, Մատթէի այս համարներուն մէջ գործածուած բառերով, առաքեալք «կը կապէին եւ կ'արձակէին,» ոչ թէ մանաւանդ անձանց վերաբերութիւնը կամ կորուստը որոշելով, այլ տալով սահմանադրութիւն եւ կանոններ եկեղեցւոյ կառավարութեան համար, եւ համաձայն վարդապետութեան Քրիստոսի կ'օգնէին այն կանոնաց գործադրութեան։

4. Խոստումը թէ դժոխոց դուռները պիտի չյաղթահարեն եկեղեցին, կը ցուցնէ թէ եկեղեցին պիտի մնայ անվախճան։ Սատանային եւ չարին բոլոր զօրութիւններուն թոյլ պիտի չտրուի խախտել Քրիստոսի թագաւորութիւնը երկրի վրայ։ Այս խոստումն անսխալութեան խոստում չէր, եւ ոչ այնպիսի խոստում մը թէ այս ինչ կամ այն ինչ եկեղեցին պիտի մնար միշտ։ Որ են հիմա եօթն եկեղեցիք Ասիոյ։ Աչտարակը վերցաւ, անոնք կորսուեցան (Յայտ. բ. եւ գ.), բայց Քրիստոս ունի տակաւին եկեղեցի։ Եթէ եկեղեցւոյ մէկ մասը կը կորսուի պատցութեամբ եւ մեղօք, ուրիշ մասերը կը մնան, եւ եկեղեցին ուրիշ երկիրներու մէջ կը տարածուի եւ կ'ածի, մինչեւ հուսկ ուրեմն եկեղեցւոյ աշխարհի վրայ տարածման եւ յաղթութեան վերաբերեալ բոլոր կանխասացութիւնք կատարուին փառաւորութեամբ։

5. Ի դառնութեան զոր ըրաւ Պետրոս՝ կը խօսի առաքեալը ոչ յանուն իր միայն, այլ յանուն բոլոր իր աշակերտաց։ Ոսկեբերան (Ճառ. Ծդ.) կը կոչէ զՊետրոս «Բերան առաքելոց։» Ցերոնիմոս կ'ըսէ. «Պետրոս կը խօսի յանուն բոլոր առաքելոց։» Նոյն իսկ պատկան աստուածաբանն Թովմաս Ագուինացի կ'ընդունի թէ Պետրոս «պատասխան տուաւ ոչ վասն իւր միայն, այլ եւ վասն այլոց։» Փրկչին հարցումն էր առ ամենեսին, եւ անտարակոյս Պետրոսի պատասխանին մէջ ամէնքը համամիտ համակարծիք էին։ Մասնաւոր պատիւ տրուեցաւ Պետրոսի վասն զի Պետրոս փութաց տալ այն դառնութիւնը. բայց Պետրոս չկարգուեցաւ գլուխ առաքելոց, եւ ոչ տրուեցաւ անոր այնպիսի առանձնաշնորհութիւն կամ պաշտօն որ չտրուեցաւ միւս առաքելոց։ Ինքն իսկ Պետրոս այնպիսի առաւելութիւն մը ոչ միայն չընծայեց իրեն, նա մանաւանդ մերժեց, իրեն հաւատար երիցակից կոչելով ուրիշ երէցներ (Ա. Պետ. ե. 1)։ Պօղոս կ'ըսէ թէ հաւատարապատիւ էր իր պաշտօնին մէջ միւս բոլոր առաքելոց (Բ Կորնթ. ժԱ. 5), եւ յԱնտիոք դէմ կեցաւ Պետրոսի եւ յանդիմանեց զնա եկեղեցւոյն առջեւ անոր վարուելու եղանակին համար դէպ ի հեթանոս Քրիստոնեայս (Գաղ. Բ. 11—13)։ Դիտելք սակայն թէ Պետրոս քան զմիւս առաքեալս առաւելութիւն մը ունէր, բայց ապացոյց չունինք թէ Պետրոսի այս առաւելութիւնն անցաւ ուրիշի մը իբրեւ յաջորդի նորա, չկայ նաեւ ապացոյց թէ եպիսկոպոսունք Հռոմայ ուզէի իրաւունք ունէին Պետրոսի յաջորդ կոչուելու քան զեպիսկոպոսունս Անտիոքայ կամ Երուսաղէմի կամ Աղեքսանդրիոյ։ Պետրոսի ի Հռոմ մեռնելէն, եթէ Պետրոս Հռոմ մեռաւ, չի հետեւիր թէ եպիսկոպոսունք Հռոմայ յաջորդք են Պետրոսի անոր առաքելական պաշտօնին մէջ։ Ուստի Պապերուն պնդելը թէ յաջորդք են Պետրոսի՝ հաստատուն հիմք չունի։ Պետրոս մեռաւ չատ տարիներ յառաջ քան զՅովհաննէս, եւ անտեղի է Հռոմայ եպիսկոպոս մը համարել գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ, ուստի եւ ի վեր քան զՅովհաննէս առաքեալ իբր մէկ երրորդ մասն դարու։ Հռոմայ եպիսկոպոսունք տակաւ առ տակաւ ստացան առաւելութեան պատիւ քան զայլ եպիսկոպոսունս ոչ ուրիշ պատճառէ, բայց միայն ի ւեծութենէ Հռոմ քաղաքին որ էր նիստ Հռոմէական կայսրութեան, ճիշտ ինչպէս որ Թուրքիոյ մէջ Ցոյն պատրիարքաց այժմու «Ընդհանուր Պատրիարք» տիտղոսը չատ կու գայ կոստանդնուպոլիս քաղքին պատեհութեան մէջ նոյն Հռոմէական կայսրութեան միւս մայրաքաղաքն ըլլալէն։

ՍԱՀԱՐԱ ԵՒ ԱՐԴԵՋԵԱՆ ՋՐՀՈՐՔ

Ափրիկէի մեծ անապատը Սահարա իբր 200 մղոն լայն է։ Տեղեր կան հիւսիսային կողմը որ ցած են քան ծովին երեսը, մինչ ուրիշ տեղեր մինչեւ իբր 4,000 ոտք վեր են ծովէն։ Կան ընդարձակ տեղեր ուր աւազը հովէն միշտ կը շարժի, կան եւս ընդարձակ տեղեր ուր գետինը հաստատուն, բայց անբոյս եւ ամայի է։ Գետեր կը վազեն թէ անապատին շրջակայ լեռներէն եւ թէ մէջի բարձր տեղերէն, եւ կը կորսուին աւազին մէջ։ Երբեմն այս գետերն իբր քսան կամ նաեւ հարիւր մղոն տեղ կ'երթան գետնին տակէն։ Ուր որ ջուրը ցոյտելով կ'ելլէ երկրին երեսը եւ աղբիւրներ կամ աւազաններ կըզտնան չինուիլ, հոն գետինը կ'ըլլայ չէորբի եւ պտղաբեր։ Հոն վայրենի ցեղեր կը տեղաւորուին եւ կը տնկեն արմաւենիներ եւ կը մշակեն արտեր, եւ այսպիսի տեղեր կը կոչուին ովասիս, եւ են, արդարեւ ինքնին գեղեցիկ, բայց գեղեցիկ են մանաւանդ, վասն զի չոր անապատներուն մէջ են։

Շատ տեղեր կը տեսնուին ի վաղուց ցամաքեալ գետերու աւազաններ։ Այս գետերը ժամանակաւ էին յորդ, եւ կ'ոռոգէին կանանչ եւ ծաղկաւէտ մարգագետիններ, կը կարծուի թէ այս գետերուն աղբերականց մօտ գտնուած անտառներուն ջնջումը պատճառ եղած է գետերուն ցամաքութեան եւ երկրին ամայութեան։ Հովիւ ցեղեր եղած են միշտ դէմ տաղտկալէ անտառաց, թէ իրենց հօտերն արածելու տեղ բանալու համար, եւ թէ ապահով ըլլալու համար վայրի գազաններէ որ կ'որջանան ընդհանրապէս անտառներու մէջ։ Զարդիա Ալճէրիոյ Արաբացիք կ'այրեն անտառներ ընդարձակելու համար տեղ տահկանները զոր որոշած են անոնց համար այն երկրին տիրող Դաղլիացիք։ Եւ որովհետեւ հիմա հոն անձրեւներուն ջուրը ծծելու համար ծառեր քիչ են, ջուրը վազելով հեղեղօրէն դաշտերը, կ'առնու կը տանի հողը, եւ ամայի երկիր մը կը թողու իր ետեւէն, եւ վերջապէս կ'ընկղմի աւազին մէջ՝ առանց ամենեւին օգտակար ըլլալու։ Զկան բնական աղբիւրներ որով առատանայ եւ պտղաբեր ըլլայ երկիրն։

Կրնայ Սահարա անապատը նորէն ծաղկիլ։ Ափրիկէի հիւսիսային մասին խոր տեղուանք կրնան մեծամեծ ծախիւք կապուիլ Միջերկրական ծովուն հետ, եւ այսպէս կրնան կազմուիլ ծովակներ որ թէ կլիմային եւ թէ առեւտրոյ պիտի օգնեն։ Բայց բոլոր Սահարա ի ծով փոխել այնպէս անհնար է ինչպէս ջուրը լեռն ի վեր գտնել տալ։

Կ'երթար Բոլքիս որ առաւել քան զայլ Եւրոպացիս խուզեց այս անապատին չատ մասերը, կ'ըսէ թէ ուրեք ուրեք կան աղբիւրներ անտառներ միմոսա կոչուած ծառոյ, որ մեր եղէներնուց տեսակէն է։ Այս անտառները տակաւ կը տարածուին այն անապատին մէջ, եւ հաւանական է թէ այս անտառներուն միջոցաւ հոն ուրիշ տեսակ տունկեր եւ բոյսեր եւս չատ պիտի գան։ Միով բանիւ, բնութիւնը կը խոստանայ չատ բերել հոն վազուն ջուրեր, լիճեր, կանաչագեղ ծառեր եւ վարդի նման ծաղիկներ։ Արդարեւ կ'աւանդուի թէ այժմու պաղաբեր եւ բազմամարդ Սուտան միմոսա կոչուած ծառերով հեղհեղեալ ծածկուելով այնպէս ծաղկեցաւ։

Գաղլիացիք Ալճէրիի անապատին այլեւ այլ մասերը պաղաբեր կը գործեն արդեզեան ջրհորներ բանալով եւ ծառեր տնկելով։ Աւելի քան երեսուն տարի առաջ սկսան փորել այսպիսի ջրհորներ, բայց ջուր չգտան։ Բայց 1856ին ճկնէրալ Տէվոյ փորեց արդեզեան ջրհոր մը որմէ օրը 280,000 քաշ ջուր կը վազէր։ Արաբացիք չատ ուրախացան, չէյլոը երկրպագութիւն ըրաւ Աստուծոյ ի շնորհակալութիւն, մայրեր լուացին այն ջուրին մէջ իրենց տղայքը, օրհնուեցաւ ջրհորը եւ կոչուեցաւ Յաղաղութեան աղբիւր։ Յաջորդ ութ տարուան մէջ եօթանասուն եւ երկու արդեզեան հորեր բացուեցան նոյն գաւառին մէջ, որոց խորութիւնն էր քսանէն մինչեւ 364 ոտք։ Ջրոյն ջերմութեան աստիճանն էր 76, ըստ Ֆարէնհայտի։ Ջուրն որ ի սկզբան անուշ էր, յետոյ եղաւ դառնահամ, անապատին գետնին աղութեան պատճառաւ։

Շատ անգամ այս ջրհորներէն կ'ելլեն մանր մանր ձկունք, որ կը ցուցնեն թէ գետնին տակ կան գետեր կամ լիճեր ոտանց մէջ կերպով մը մուտ գտած են այն անասունք։ Թէպէտ ասոնք խաւարին տեղէ կու գան, ունին սակայն աչք։ Ջրհորներն երբեմն կը դադրին հոսելէ, վասն զի խողովակները կը ճնշուին գետնին տակ, կամ աւազ կը լեցուի անոնց մէջ, եւ կամ վասն զի չատ ջրհորներ միեւնոյն աւազանին կը հանդիպին։ Ջրհորք, առանց նորոգուելու, իրարու վրայ քսան եւ հինգ տարի կը տեւեն։ 150,000 արմաւենի աընկուած է այս ջրհորներուն մօտերը, եւ ասոնց հովանւոյն տակ, մանաւանդ յետ որոյ հովին աղբ քիչ մը կը մաքրուի վազուն ջրով, կը բուսնին բանջար եւ ցորեն։

Ալճէրիէն մինչեւ Պամպա, Նիկէր գետոյն քով, Թիմպուքտուէն քիչ դէպ արեւելք, երկաթուղի չինել խորհուած է, եւ երկաթուղւոյ տախտակն (խոթըա) եւ ծառերուց հաչիւն արդէն հրատարակուած է։ Այս ճամբուն երկայնութիւնը պիտի ըլլայ 1,700 մղոն, եւ ծախքը իբր 15,000,000 Անգղիական լիրա կը հաշուի։ Այս հաշիւը, գէթ թղթոյ վրայ, այնչափ ահագին չէ որչափ Ամերիկայի Միացեալ կոչուած երկաթուղւոյնը։ Հարկաւ այս գործին յաջողութեան համար ստորերկրեայ աղբիւրներէ առատ ջուր մինչեւ կարեւոր է։ Կը խորհուի նաեւ Պամպայէն երկու ճիւղ հանել, մին՝ դէպ արեւելք մինչեւ Զատ ծովակը, եւ միւսն՝ դէպ արեւմուտք մինչեւ Սենեգալ գետոյն բերանը։

ԱԱՍՏՈՒԲԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Դալաթիոյ աշտարակին մօտ գտնուած այս գրատան մէջ կը ծախուին Անգղիերէն գիրքեր եւ Հայերէն-Անգղիերէն քերականութիւն եւ դպրոցի հարկաւոր բաներ։

ԿԱՆԱՑՔ ԵՒ ԱՂՋԿՈՒՆՔ ԱՆԳՂԻՈՑ ՀԱՆՔԵՐԸ

Անգղիոյ կառավարութեան կողմէն հրատարակուած պաշտօնական տեղեկագրի մը նայելով, իբր 5,000 կին եւ աղջիկ կը գործեն Անգղիոյ ածխոյ հանքերը։ Այս գործին մէջ աշխատող աղջիկներէն սանդ տասուվրեք տարուընէ վար են, եւ քանի մը հարիւրը՝ տասնուվեց տարուընէ վար։ Մեր ընթերցողները կրնան հասկնալ թէ որչափ գժուարին է Անգղիոյ մէջ աղքատաց չահել իրենց օրապահիկը, մինչեւ կանանց եւ մատաղ աղջկանց տիպսուիլ երկրիս տակ ածխոյ հանքերու մէջ չբաշխար աշխատիլ։

ԼՈՑՍ ՏՈՒՈՂ ՏԵՍԱԿ ՄԸ ՆԵՐՔ

Պալմէն անուն Անգղիացի բնասէր մը հնարած է տեսակ մը ներկ որ լոյս կու տայ մութ տեղ։ Այս ներկը բաղադրող նիւթերը ծանուցուած չեն, կը կարծուի սակայն թէ ներկն է ծծմբոյ եւ կրոյ տեսակ մը բաղադրութիւն։ Այս բաղադրութեան հետ կը խառնուին նաեւ իւղ եւ ուրիշ հեղուկներ ըստ բնութեան նիւթին որոյ համար կը պատրաստուի ներկը։ Երբ այս ներկը, քիչ մը ժամանակ արեւի մէջ մնալէն կամ ուրիշ կերպով լոյս առնելէն ետքը, մութ տեղ մը կը տարուի, կը սկսի փայլիլ մանուշակագոյն, եւ իբր չորս կամ հինգ ժամ կ'արձակէ լոյս։

Այս ներկին հնարիչն պատօնագիր առած է Անգղիոյ կառավարութենէն։ Անգղիոյ ծովապետութեան պաշտօնակալք չատ փորձեր կ'ընեն այս ներկով, եւ կը խորհին այս ներկը գործածել պահաւոր նաւերուն վարի յարկերն եւ վառօդանոցներ լուսաւորելու։ Ժամացոյցերու տախտակներ այս ներկով ծեփուելով լոյս կու տան մութ տեղ։ Յանուէններու եւ մթերանոցներու մէջ ուր ոգեփոխ եւ կապային նիւթեր կը պահուին՝ այս ներկով ծեփուած լապտերներ կրնան գործածուիլ անվտանգ։ Նաեւ փողոցներու պատերը կրնան օծուիլ այս ներկով լուսաւորութեան համար։

«ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄՆ ՀԱՅՈՑ»

Երկար տաեներ ի վեր ակնապիշ կը սպասէինք «Վերականգնումն Հայոց» անուն տետրոյն հրատարակութեանն, եւ այս օրերս ուրախութեամբ տեսանք անոր ի լոյս ընծայուիլը։ Տեղւոյս երիտասարդութիւնը զայն ախորժակօք կ'ընթեռնու, հեղինակին ազնիւ ոճէն հասուն խորհուրդներէն եւ վեհ նպատակէն չարժեալ։

Հեղինակն Հայկական ոգւով լեցուած գրիչն ի ձեռին կը փութայ արծարծել Հայկական ոգին, կը խրախուսէ Հայ երիտասարդս հաւատարիմ գինուորներ գըտնուիլ Գողգոթայի վերայ պարզուած դրօշին, եւ Հայուն վերականգմանն համար կը ցուցնէ այնպիսի միջոցներ որովք լուսաւորեալ աշխարհ ձեռք ձգեց իր ներկայ նախանձելի վիճակին։

Ամէն ազգ անձկանօք կը փափաքի հասնիլ Եւրոպական ազգաց ներկայ վիճակին։ Գովելի է այս փափաք, երբ փափաքանաց հետ կայ նաեւ գործ։

Կը պատկառիմ ըսել թէ մեր ազգայիններէն չատերն փափաք միայն ունին յառաջադիմութեան, բայց գործելու մասին անխոթ են, եւ ամէն բան օտարէն կը սպասեն։ Անթէ է մեզ ուրիշներէ պահանջել այնպիսի բաներ զոր պահանջելու իրաւունք չունինք։ Մենք զմեզ կանգնելու եմք եւ ոչ թէ ուրիշը մեզ։

Մեր գրագէտներէն ոմանք Հայուն վերականգմանն համար առողջ մտքէ չառաջ

եկած միջոցներ ցոյց կուտան, ինչպէս. «Վերականգնումն Հայոց» տեարին արժանայարգ հեղինակն որ պարզ կերպով կը ցուցնէ թէ Հայն ինչպէս կրնայ վերականգնիլ առանց ուրիշի օգնութեան։

Եղբարք, հետեւինք առաջ մտքերու արտադրած խորհուրդներու եւ օգտակար մարզոց ալնիւ գրիչներն յորդենք, ոչ բանիւ միայն այլ եւ գործով, յայնժամ պիտի տեսնենք մենք վրէզ լուսաւորութեան վերին գաւառներն։

Ա. ՄԻՆԱՍ Մ. ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Խարբերդ, Արմենիա գօլէճ, փետր. 18, 1880

ՓԻԼԻՊՊԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՆՊԱՍՏ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՂՔԱՏ ՄԱՆԿԱՆՑ

Տեղւոյս Աւետարանական երիտասարդք մի քանի տարիէ հետէ ընկերութիւն մը կազմած էին, բայց այս ընկերութիւնը մինչեւ ցարդ յատուկ անուն մը չունէր։ Այս տարի յունուարի մէջ բոլոր անդամոց հաւանութեամբ վերոյիշեալ անունը տրուեցաւ ընկերութեան։

1. Ընկերութեանս նպատակն է, երիտասարդաց եւ պատանեաց հոգեւոր եւ մտաւոր լուսաւորութեան ջանալ։ Ամէն ընկեր պարտի ըստ կարի իւրում Աստուծոյ խօսքին ունկնդրութեան բերել այնպիսի երիտասարդներ եւ պատանիներ որ հոգեւորապէս անփոյթ են, եւ այսպէս առաջնորդել զանոնք առ Յիսուս ինչպէս ըրաւ Փիլիպպոս որ գտաւ զՆաթանայէլ ու ըսաւ. «Եկու ու տես»։

2. Նպաստել օգնել տեղւոյս Հայ աղքատ ու որբ մանկանց որոց ծնողք կամ ազգականք անկարող են անոնց մտաւոր եւ բարոյական դաստիարակութեան պիտոյքն հայթայթելու։

3. Ընկերութեան անդամ կ'ընդունուին անոնք որ տասնեւհինգ տարեկանէն վեր ու երեսունեւհինգ տարեկանէն վար են, եւ կամաւոր բայց կանոնաւոր բժշկական տուրք կը վճարեն։ Անդամութենէ կը ճգնուին անոնք, որ ջանք չունին ընկերութեան նպատակը յառաջ տանելու եւ տուրք տալէ կը դադրին։

4. Ընկերութեան գործոց որոշումները կ'ըլլան անդամոց մեծագոյն մասին հաւանութեամբ։ Սոյն որոշմանց գործադիրն է պաշտօնէից մասնաժողովը։

5. Պաշտօնէից մասնաժողովը կը կազմեն տեսնապետը, գրագիրը, գանձապետը եւ հոգաբարձուք, որք ընտրուելու են ի բաժանորդաց։

6. Տեսնապետին պարտքն է հրահանգել ներիտասարդս որ թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս իւրեանց պարտքն ըստ արժանւոյն կը կատարեն, նաեւ հսկել ժողովոյ եւ ընկերութեան օրինաւորութեանց։ Գրագրին պարտքն է ընկերութեան տումարն ու գրութիւնները մաքուր պահել, եւ տասնեւհինգ օրն անգամ մի հաշուոյ ցուցակը մատուցանել պաշտօնէից ժողովոյն։ Գանձապետին պարտքն է ընկերութեան գոյքը պահպանել ամենայն ապահովութեամբ։ Հոգաբարձուաց պարտքն է հրահանգել ընկերութեան անդամները ճշմարտութեան շաւղին մէջ եւ քարոզչական տուրքն հաւաքել ի բաժանորդաց եւ յանձնել գանձապետին։

7. Պաշտօնէից ժողովը երկու չաբաթն անգամ մի նիստ պիտի ունենայ հաշուեցուցակը քննելու եւ խորհելու թէ ինչ միջոցներ ձեռք առնուելու են որպէս զի ընկերութիւնը բարոյապէս եւ նիւթապէս բարգաւաճի ու զօրանայ։

Յուսալով թէ մեր այս տակաւ ձեռնարկութիւնը զարմանիս Բրիտոնեայ երիտասարդաց ու վաքրիկ ընկերութեանց քաջալերութիւն ու խրախոյս պիտի լինի, կը փափաքիմք հրատարակել ընկերութեան կանոնագրութիւնը, նաեւ խնդրել համօրէն Բրիտոնեայ երիտասարդներէն ալօթքով աջակցիլ մեզ եւ քաջալերել զմեզ իւրեանց նամակօք։

Գրագիր Ատենապետ
ՄԻՆԱՍ ՏԷՎԷՃԵԱՆ Տ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Ատրպկիր, փետր. 9/21, 1880

ԵՐԶՆԿԱՅԻՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Պատիւ չունեցայ կարդալու Մեծ. Գ. Յ. Էֆէնտի Բարազեանէ առ Պատ. Վուտա ուղղեալ նամակն որ հրատարակուած է Արեւելեան Մամուլոյ մէջ, բայց այս տարուան Աւետաբերի 8 թուոյն մէջ տրուած համառօտ տեղեկութենէն, եւ Պատ. Վուտի առ Գ. Յ. Էֆէնտի Բարազեան ուղղեալ նամակէն ըստ բաւականին վերահասու եղայ այն նամակին խմաւորին։ Մեծ. նամակագիրն ըսել կ'ուզէ որ միսիոնարք Հայաստանի մէջ Աւետարանի ճշմարիտ վարդապետութիւնը քարոզելու պատրուակաւ առիթ կուտան Հայ մանկանց պաղիլ իրենց հայրենիքէն եւ ազգէն։ Կը յուսամ թէ Մեծ. նամակագիրը կը ներէ ինձ ըսել որ այս մասին ես համակարծիք չեմ անոր։

Այս, միսիոնարք Աւետարանի վարդապետութիւնները կը քարոզեն ի Հայաստան, եւ Հայ ազգին վերակենդանութեան եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ բարեկարգութեան կը ջանան ըստ կարի իւրեանց, բայց երբէք տեսնուած չէ անոնց մէջ Հայոց ազգասիրութեան եւ հայրենասիրութեան պնիւ զգացումները մարելու ձիգ մը։ Եթէ Լուսաւորչական եւ Բողոքական Հայոց մէջ հակակրութիւն կը տիրէ վոխանակ եղբայրական սիրոյ, այդ մասին Հայ եկեղեցականք պատասխանատու են մանաւանդ քան միսիոնարք։ Փաթաքելի էր ձեզ որ Հայ եկեղեցականք իրենց պաշտօնին մէջ այնչափ վսեմ եւ եռանդ ցուցնէին որչափ կը ցուցնեն միսիոնարք։ Հայ եկեղեցականք իրենց խնամոց յանձնուած հօտին հոգեւոր օգտին այնչափ անտարբեր են, որ գրեթէ ձայն չեն հաներ անհաւատութեան ի Հայս ճարակիլը տեսնելով, մինչ համազմամբ Բողոքական կրօնքին յարղներուն դէմ չատ տեսակ հալածանք կը յարուցանեն, եւ այնպիսիները բանադրելով կ'ուզեն դուրս հանել ազգութենէ, եւ այսպէս առելութեան ու գժտութեան որոմ ցանած կ'ըլլան ազգակից եղբարց եւ միեւնոյն ընտանեաց անդամոց մէջտեղ։ Եթէ կրօնական բաժանմանց պատճառաւ ցաւալի դէպքեր տեղի կ'ունենան, միթէ կրնանք անոնց սատանայանատուութիւնը միսիոնարաց վրայ բարդել, եւ մեր ազգին հոգեւոր դլուխներն անբասիր ընել։ Բանի մը տեղեր Հայերէն ոմանք ըստ խղճի իւրեանց Բողոքական կրօնքին յարելով հանդերձ, վախճած են միշտ ազգային մարմնէն չզատուիլ քաղաքական նպատակ, բայց միթէ յարգուած է խղճի ազատութիւն, եւ թոյլ արուած է անոնց վայելել ազգային քաղաքական իրաւունք։ Այսպիսի պարագաներու մէջ ներողամտութեամբ եւ Բրիտոնէական սիրով վարուողներն աւելի միսիոնարք են թէ Հայ եկեղեցականք. այս խնդիրը կը թողունք ազգասիրաց դատաստանին։ Մօտերս մինչ Երզնկայի մէջ բաւական թուով ազգայինք Սահմանադրութեան օրինաց զեղծման դէմ բողոք բառնալով արդարութիւն եւ օրինաւորութիւն կը հայցէին ազգային ժողովէն եւ նախագահէն, սա ցաւալի պատասխանն առին. «Ձեր վրայ տարակոյսներ կան, կը պրուցուի թէ դուք Բողոքականութեան յարեալ էք, ուստի եւ իրաւունք եւ ձայն չունիք ազգային սահմանադրական օրինաց զեղծմանց դէմ բողոքելու։» Մինչ բոլոր քաղաքակիրթ աշխարհ ընդունած է եւ կը յարգէ խղճի ազատութեան սկզբունքն, եւ նոյն սկզբան լիովին գործադրութեան համար գաշնագրեալ ժողովներ կ'ամենայն, միթէ կը վայելէ՞ Հայ ազգին հոգեւոր գլուխներուն եւ լուսաւորեալ անհատներուն նախատել եւ հալածել իրենց համարիւն եղբայրները, վասնզի կրօնական քանի մը կէտերու մասին իրենցմէ տարբեր կը խորհին, եւ ապա ելլել պընդել թէ միսիոնարք են պատասխանատու ազգային պառակտմանց եւ գժտութեանց։

Կը յուսամ թէ մօտ է ժամանակն որ ամէն կրօնքէ եւ աստիճանէ Հայք լիովին հաւնան խղճի եւ կրօնի ազատութեան նուիրական սկզբունքն, եւ ամէնքն եղբայրական սիրով վառեալ միաբան աշխատին ազգին վերակենդանութեան մեծ գործին։ Անատեն, կ'ըսեմ, սիրտ տեսնուի թէ միսիոնարք ոչ միայն թշնամի չեն Հայ ազգին, այլ եւ ճշմարիտ բարեկամներ են։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՏՕՆԱԴՈՍԵԱՆ

Երզնկա, մարտ 15/27, 1880

ՍԿՈՎՏԻՈՅ ՄԷՋ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Պատ. Յովհաննէս Տ. Սահակեանի փետր. 19 թուականաւ նամակէն կը քաղեմ հետեւեալները յուսալով թէ անոնք Աւետաբերի ընթերցողաց օգտակար պիտի լինին։

«Անցեալ քանի մը չաբաթներուն մէջ պատեհութիւն ունեցայ քանի մը ժողովներու ներկայ գտնուելու։ Նախ, «Սաֆրաստ» կոչուած ընկերութեան տարեկան ժողովին ներկայ գտնուեցայ։ Այս ընկերութեան նպատակն է հոգալ այն աղքատ ընտանիքներն որոց գլուխներն, այսինքն հայրը կամ մայրը, հիւանդ են, եւ հիւանդանոցներու մէջ կը դարմանուին։

Այս ժողովին մէջ հիւանդանոցին երիցագոյն բրոթէստորին տեսնապետութիւնը շատ ազդու էր։ 'Բարեկամք', ըսաւ բրոթէստորը Սամարացի ընկերութեան անդամց ուղղելով իր խօսքը, 'մենք առանց ձեզի օգնած մը չենք կրնար ընել այնպիսի հիւանդաց որոց ընտանիքները կարօտ եւ խեղճ վիճակի մէջ կը գտնուին։ Նախ դուք հիւանդաց սիրտը կը բժշկէք եւ կը հանդարտեցնէք, ետքը մենք ալ, եթէ կրնանք, քիչ մը օգուտ կ'ընենք անոնց։' Որչափ ճշմարիտ էր բրոթէստորին խօսքը։ Այս գործին գլխաւոր հոգատարք Բրիտոնեայք են։ Բարձրատիճան արք եւ կանայք որ իրենց տուներն շատ մը սպասաւորներ ունին, կ'այցելեն հիւանդանոցներն եւ անճամբ կը խօսակցին հիւանդաց հետ եւ կ'օգնեն անոնց։

Երկրորդ ժողովն որուն ներկայ գտնուեցայ «Ամբուլանս» կոչուած ընկերութեան տարեկան ժողովն էր։ Այս ընկերութեան նպատակն է խնամել զանոնք որոնք անբուժելի ախտեր ունին, եւ իրենք աղքատ են կամ ընտանիքէ մերժուած եւ հիւանդանոցներու մէջ չեն ընդունուիր։ Վերկյիչեալ ընկերութեան անդամք այսպիսի ախտաւորները կը հոգան եւ կը խնամեն մինչեւ որ Տէրոջը հրամանը հասնի անոնց, թէեւ երբեմն բժշկուողներ ալ եղած են։ Մեծ չէնքեր եւ հաստատութիւններ կան այսպիսի խղճալեաց համար։ Տեսքը Բրիտոնէութեան գործը։ Հեթանոսք այսպիսի ախտաւորներն ողջ ողջ կը թաղեն, եւ Թուրքիոյ մէջ անխնամ կը թողուին անոնք, բայց հոս մեծ գթութեան եւ կարեկցութեան արժանի կը համարուին անոյս ախտացեալք եւ անբժշկելի հիւանդք։ Այս ժողովին մէջ Աւետարանի պաշտօնեայք վսեմ կերպով խօսեցան, եւ մին ըսաւ. 'Մենք կ'օգնենք ոչ միայն անոնց որոց ազէկնալուն յոյս կայ, այլ եւ անոնց՝ որոց համար բնաւ յոյս չկայ'։

Ներկայ գտնուեցայ նաեւ ուրիշ ընկերութեան մը ժողովին։ Այս ընկերութեան նպատակն է փողոցներն մնացած անպաշտպան պատանիներ կրթել եւ զանոնք պատանի աշխատութեան մը վարժեցնել։ Այս ընկերութեան անդամք հարիւրաւոր աղայք եւ պատանիք այսպէս հաւաքելով կը ջանան բարի մարդ եւ բարի Բրիտոնեայ ընել զանոնք, ինչպէս որ անոնց տեղեկագրէն կը տեսնուէր։ Տէրը մեծապէս օրհնած էր անոնց ջանքն, եւ տղաքներէն ոմանք իրենց մանկութեան հասակին մէջ գարձի եկած էին։ Այս պատանիներէն խմբակ մը ներկայ էր ժողովին։ Անգղիացիք աղէկ գիտեն որ ապագայ սերունդը անխնամ թողուլ ազգութեան չէնքին հիմը խախտել ըսել է, ուստի մեծ ջանք եւ զոհողութիւններ կ'ընեն ապագայ սերունդին բարւոք կրթութեան համար։

Ներկայ գտնուեցայ նաեւ ուրիշ ընկերութեան մը տարեկան ժողովին։ Այս ընկերութեան նպատակն է Իտալիոյ [illegible] Աւետարանչական գործին աղօթիւք եւ դրամով օգնել, մասնաւորապէս Հռովմի գործին։

Աստուծմէ զատ տղայոց դիւնեհատութեան ընկերութիւն կոչուած ընկերութեան ժողովն ներկայ գտնուեցայ։ Այս ընկերութեան անդամք ի մանկութենէ կը խոստանան ոգելից ըմպելիքներէ հրաժարել, զգաստ ու ընկերասէր ըլլալ, սուրբ օրը պահել եւ ծնողաց հնազանդիլ։ Այս ընկերութեան վերաբերեալ անձինք իրենց հանդերձին վրայ յատուկ նշան մը կը կրեն ճանչցուելու համար։

Անցեալ չաբթու մասնաւորապէս այցելեցի հասարակ դպրոցներ եւ աղջկանց բարձրագոյն դպրոց մը։ Արդարեւ չատ գմայլելի են. կարգ, կանոն, վարժապետ, ուսում, ամէն բան տեղն է։ Աստնց վրայ եկած ատենս պիտի խօսիմ. միայն սա ըսեմ թէ «Ֆոչէոյէ» կարգադրութեան անանկ հաւնեցայ, որ միտք ունիմ անոնց նոր յատակագիծը տրվելու։

Ինձ մեծապէս ներգործած մէկ բանը յիշեմ։ Հոս քաղաքական առաջին պաշտօնեայք կամ անոնց մեծ մասը բարեպաշտ մարդիկ են։ Խմինպորոյի ընդհանուր կառավարիչը յիշեալ քանի մը ընկերութեանց տարեկան ժողովներուն կը նախագահէր, եւ թէ խոնարհութեամբ ու սիրով կը յորդորէր ժողովուրդը։ Այս այն անձն է որ Աւետարանական դպրոցներու Բրիտանական ճիւղին ժողովին ատեն քանի մը լորտերու եւ բարձրաստիճան պաշտօնէից հետ մէկտեղ գիս ալ սեղանի հրաւիրեց իր տունն ուր մեր Հայոց ազգին համար մեծ հաւակրութեամբ խօսքեր եղան։

Կիրակի օրեր կը տեսնես որ բարձրաստիճան կանայք կիրակնօրեայ դպրոցաց դասատու են, նոյնպէս եւ բարձրաստիճան արք եւ դատաւորներ։ Կիրակի օր մը երբ տան մը առջեւէն կ'անցնէինք, երգի ձայն մը լսելով հետս եղող բարեկամին հարցուցի. 'Հոս ինչ է'։ Պատասխանեց. 'Հոս մեր դատաւորներէն մին շատ տղաներէ ի վեր սովորութիւն ունի երիտասարդաց Աստուածաշունչի դաս տալ'։ Կիրակի օր մը երգեցողաց խմբակին մէջ տեսայ ծերուկ մը որ կ'երգէր ամէնուն առջեւը, դէմքը ծանօթ ըլլալ կ'երեւէր ինձ, բայց չէի կրնար խորհիլ որ ամենաբարձր տոգորը մը, բրոթէստր մը, պատանեաց եւ աղջկանց խմբակին մէջ կայնելով պիտի երգէր։ Վերջը խմացայ թէ նոյն անձն է։ Այս սրբելի Բրիտոնեայն Դաւթի նման կը սիրէ երգել։

Մեզի համար դասեր կայ սորվելու այս պատմածներուս մէջ. խորհեցէք, սիրեցէք, թէ ինչ են անոնք։ Թէպէտ մեր սիրելի ազգին մէջ բարձրաստիճան անձինք այսպէս վարուած ըլլային, ինքզինքնին կործանումէ ազատ պիտի պահէին, եւ բոլոր ազգը մեծ յառաջադիմութիւն պիտի ունենար։ Գովելի բան մի եւս սա է որ այս երկրին մեծամեծ մարդիկ եւ կրօնական պաշտօնեայք ամէն ազէկ ու բարի բաներու գլուխն անցնելով կ'առաջնորդեն ուրիշներու։»

ՄԻՀՐԱՆ

Ռոտոսդոյ, մարտ 8, 1880

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ապրիլ 1 ըստ Յուն. և ապրիլ 13 ըստ Լատ. 1880

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՂԹԱՀԱՐԻՒՆԸ

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք մեր ընթերցողաց թէ Անգլիոյ մէջ ազատական կուսակցութիւնն ոչ միայն յաղթող ելած է ընդհանուր ընտրութեանց մէջ, այլ եւ այս յաղթութիւնն ի վեր եղած է քան զամենայն ակնկալութիւն։ Երեսփոխանաց ժողովոյ 650 անդամներէն մինչեւ անցեալ ուրբաթ գիշեր 381 ազատական, եւ 208 պահպանողական երեսփոխան ընտրուած են, եւ այսպէս ազատականք 173 մեծամասնութիւն ունեցած են։

Պահպանողական կուսակցութիւնն Անգլիոյ մէջ իբր եօթը տարի իշխանութեան գլուխը գտնուեցաւ, եւ երեսփոխանաց ժողովոյ մէջ այնչափ մեծամասնութիւն ունէր որ իր արտաքին աշխարհավարութիւնը յառաջ տարաւ առանց երբէք կարեւորութիւն ընծայելու իր հակառակորդաց, այսինքն ազատականաց, խորհուրդներուն։ Պահպանողական կուսակցութեան աշխարհավարութեան հիմն եղած էր երկիւղ ի Ռուսիայէ եւ ատելութիւն առ այն, եւ թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ՛ Աֆղանիստանի մէջ Անգլիական կառավարութեան ջանքն եղաւ արգելել Ռուսիոյ աշխարհակալութիւնն եւ կոտրել անոր ազդեցութիւնը։ Ազատականք ալ փափաքած չեն որ Ռուսիա նոր նոր երկիրներ գրաւէ, բայց Ռուսիոյ երկրակալութեան դէմ դնելու համար ազատականք պահպանողականաց աշխարհավարութենէն տարբեր աշխարհավարութիւն մը պիտի բռնէին։ Ազատականք ի սրտէ կ՛ուզեն քաջալերել Արեւելեան Եւրոպայի մէջ գտնուած իշխանութիւնները։ Եթէ ազատականք իշխանութեան գլուխն ըլլային, հաւանական է որ պիտի չընդդիմանային Պուլկարաց մէկ իշխանութեան ներքեւ միանալուն ըստ դաշնագրութեան Սան Սթէֆանոյի, եւ սիրով պիտի պաշտպանէին ինչպէս Պուլկարաց նոյնպէս եւ Հայոց եւ Յունաց դատերն, եւ ընդհանրապէս պիտի աշխատէին ազատութեան եւ հաւասարութեան ակզբանց ընդարձակուելուն։ Ազատականք Թուրքիոյ Մահմետական ժողովրդեան դէմ ալ թշնամութիւն չունին, եւ արդարեւ ամէն կերպով պիտի ջանային որ Թուրքիոյ Քրիստոնէից հետ մէկտեղ նաեւ Մահմետականներն վայելեն բարւոք վարչութիւն մը։ Ահա այսպիսի յայտարարութիւններ կ՛ընեն ազատական կուսակցութեան գլուխներն իրենց Արեւելեան աշխարհավարութեան նկատմամբ։

Ազատականք Պէրլինի դաշնագրութեան հաստատուելէն ետքն իշխանութեան գլուխն անցնելով անտարակոյս հաւատարմութեամբ պիտի գործադրեն յիշեալ դաշնագրութեան տրամադրութիւնները։ Այն դաշնագրութիւնը կը խոստանայ տալ նոր եւ լաւագոյն վարչութիւն մը Եւրոպական Թուրքիոյ այն գաւառաց համար որ կը մնան Վեհ. Սուլթանին ուղղակի իշխանութեան ներքեւ, այն դաշնագրութեան մէջ կան նաեւ խոստումներ Հայոց վիճակին բարւոքման համար, եւ Պէրլինի վեհաժողովոյ ատենագրութիւններէն մէկուն մէջ նշանակուած է նաեւ ի պահանջել հարկին Եւրոպական յանձնաժողով մը կազմել Թուրքիոյ ելեւմուտքը կարգադրելու համար. միով բանիւ Պէրլինի դաշնագրութիւնը զԹուրքիա կը դնէ Եւրոպական ակրութեանց հսկողութեան եւ խնամոց ներքեւ։ Եթէ Անգլիոյ նոր պաշտօնէութիւնն որ քիչ ատենէն պիտի կազմուի, ի բաց թողլով ատելութիւնն առ Ռուսիա եւ մեծ տէրութեանց փոխադարձ նախանձը մեղմացնելով կարող ըլլայ համաձայնութեան բերել զանոնք Թուրքիոյ նկատմամբ ձեռք առնուելու աշխարհավարութեան մասին, կրնանք հաւատալ յուսալ թէ Եւրոպական տէրութեանց միաբան ազդեցութեամբը պիտի բարւոքի այս երկրին ժողովրդեան վիճակը։ Անտարակոյս նոր պաշտօնեայք մեծ զգուշութեամբ պիտի չարժին, եւ չենք կրնար ճշդիւ ըսել թէ ինչ փոյթոյներ ձեռք պիտի առնեն, բայց ինչ որ դիտենք անոնց յայտարարութիւններէն իրաւունք կու տայ մեզ ի սրտէ ընդունելու Թուրքիոյ Հայ, Յոյն, Պուլկար եւ Մահմետական ժողովուրդներն ազատական կուսակցութեան յաղթութեան համար։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տիգրանակերտի գաւառին քանի մը տեղերու բնակիչներ կայսերական պալատին մարաջախտին հեռագիր զրկելով ծանուցած են թէ յիշեալ տեղերու մէջ չատ մարդիկ սովամահ կորնչելու վտանգի մէջ են, եւ արագ օգնութիւն հայցած են։ Կայսերական պալատին մարաջախտ, զոր Օսման փաշա յիշեալ հեռագիրը պաշտօնէից ժողովոյ ուշադրութեան յանձնած է։

— Կ՛ըսուի թէ սուի պատճառաւ Մուսուլի գաւառէն 4,000 բնակիչք պաղտատ գաղթած են։

—Պաշտօնապէս ծանուցուած է թէ մինչեւ յառաջիկայ մայիս ամսոյ վերջը Բերիոյ գաւառը տարուելու ցորենի եւ ալիւրի համար մաքս պիտի չառնուի։

— Կարինէն Լեւանդ Հերալտի գրուած նամակ մը կը ծանուցանէ թէ Բասենի դաշտին մէջ քանի մը հոգիք անօթութենէ մեռած են։

— Լեւանդ Հերալտ կ՛ըսէ թէ Հայաստանի սովելոց օգնութեան համար կազմուած Հայոց կեդրոնական մասնաժողովը մինչեւ ցարդ աւելի քան 7,000 ոսկի ղրկած է Հայաստանի եւ Բիւրակատանլայլեայլ կողմերը։

— Լանկայի Աւետարանական եկեղեցւոյ յանձնաժողովն անցեալ չաբաթ Բասենի դաշտին բնակչաց համար 10 եւ Վանայ կողմերու բնակչաց համար 20 ոսկի եւս ղրկեց։

— Կ՛ըսուի թէ Բ. դուռը Կ. պոլսոյ քարափանց չինութեան համար Միչէլ փաշայի տրուած արտօնութեան քանի մը պայմանները փոփոխած է։

— Աւստրիոյ դեսպանը նոր ծանուցագիր մը ղրկելով Բ. դուռը կը պնդէ որ արծաթի մէճիտիէն քսան դահեկանի առնուի Աւստրիոյ բոլոր հպատակներէն որ Բ. դրան որեւիցէ պաշտօնարանին տուրք կը վճարեն։

— Անգլիոյ կառավարութիւնն Օսմանեան դրամատեղւոյն 115,000 Անգլիական ոսկի յանձնած է Կիպրոսի անցեալ տարւոյ տուրքին վճռարէն, բայց Բ. դուռն բաց այս գումարէն 10,000 Անգլիական ոսկի եւս կը պահանջէ ի փոխարէն հաստատից ազի ընտրուն եւ ուրիշ ըստացուածոց որոնց համար Վեհ. Սուլթանը կ՛ըսէ թէ իր անձնական ստացուածքն են։

— Մօտերս կ. պոլսոյ մէջ Ալիթիա, այսինքն Ճշմարտութիւն անուամբ Յունարէն չաբաթական թերթ մը պիտի հրատարակուի Յունաց պատրիարքին պաշտպանութեան ներքեւ։ Այս թերթը կրօնական նիւթեր եւ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ վերաբերեալ ուրիշ նիւթեր պիտի պարունակէ։

— Հասարակաց կրթութեան պաշտօնեայ Միւնիֆ փաշա պատրաստութիւններ կը տեսնէ որ Պոլսոյ եւ չրջականերու բոլոր բիւշխէ դպրոցներուն մէջ Գաղիերէն լեզուն ուսուցուի։

— Սրտաքին գործոց պաշտօնեայ, Սաւա փաշա, ծանուցագիր մը ղրկելով օտար տէրութեանց ներկայացուցիչներուն կը խնդրէ որ տէրութիւնք պաշտօնապէս հաւանութիւն տան Գարատաղի որուելու հողին մասին եղած վոփոխութեան, քանզի այս վոփոխութիւնը յիշուած չէ Պէրլինի դաշնագրին մէջ։

Սակայն կ՛ըսուի թէ Ալպանիացիք ի դէն կը դիմեն Բ. դրան կողմէն առաջարկուած հողին Գարատաղի որուելուն ընդդիմանալու համար։

—Հինգ վեց չաբաթ առաջ Մահմուտ փաշա Եըլտըզ խանի մէջ Մչեցի Մ. Փոթիկեանի սպաննուած ըլլալը ծանուցինք։ Սպանելոյն սենեկակիցը Մելգոն, որուն ձեռքին մէջ ատրճանակը կրակ առած էր, քանի մը տարի Ամերիկա բնակած եւ Ամերիկայի հպատակ եղած ըլլալուն համար անցեալ հինգշաբթի օր դատուեցաւ Ամերիկայի հիւպատոսարանը։ Այս դատաստանէն տեսնուեցաւ որ Մելգոն չափաւորութեամբ զրկած չէր իր ընկերն, բայց որովհետեւ անզգոյշ գտնուած էր լեցուած ատրճանակը քննելու աեն՝ երեմիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ։

— Պոսնիոյ մէջ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ վարչութեան վերաբերեալ դաշնագիրն անցեալ չորեքշաբթի օր Թէհնէրի պատրիարքարանը կնքուեցաւ Յունաց պատրիարքին եւ Աւստրիոյ դեսպան Տիւպրքի կոմսին կողմէն։

ԱՅԼԵՒԱՅԼ

Պուլկարիոյ մէջ ազատական նոր պաշտօնէութիւն մը կազմուած է ընդ նախագահութեամբ Մ. Յանքովի որ Կ. պոլսոյ մէջ Պուլկարիոյ գործակատար էր, եւ Մ. Գարավէլօֆի ելեւմտից պաշտօնեայ եղած է։ Նոր պաշտօնէութեան կազմութենէն կը տեսնուի որ Պուլկարիոյ իշխանն իմաստութեամբ գլխուժ ըրած է ազգին կամաց։

—Պուլկարիոյ ներքին գործոց պաշտօնեայն չրջաբերական թուղթ մը ղրկելով Ռուսչուկի, Վառնայի եւ Դրէնովայի կառավարիչներուն կը հրամայէ որ ազատութեանց առջեւն առնելու համար ազգու միջոցներ ձեռք առնուին։ Այս չրջաբերական թուղթին մէջ կ՛ըսուի թէ Մահմետական ժողովուրդը դժգոհ է նոր կառավարութենէն եւ կը չարունակէ ապստամբութիւն ընել ինչպէս սովորած է ի վաղուց։ Ուստի կառավարչաց հրահանգ կը տրուի ամէն Մահմետական գիւղ պատասխանատու համարել որեւիցէ ոճրի համար որ այն գիւղին սահմանին մէջ կը գործուի։ Այն Մահմետականք որ հաստատուն բնակութիւն եւ պաշտօն գործ չունին, Պուլկարիոյ իշխանութեան սահմանէն դուրս պիտի հանուին։ Նաեւ ամէն տուն ուր ապստամբ մը կը բռնուի, կամ ուր ապստամբ մը գիշեր մը անցուցած է պիտի քանդուի։

—Աւստրիացւոց Պոսնիա եւ Հերսէք մնալէն ի վեր յիշեալ գաւառներու մէջ ապստամբութիւնը չատ նուազած էր, բայց մօտերս Պոսնիոյ հիւսիսային արեւմտեան կողմն ապստամբք զարձեալ երեւան ելած են, եւ Աւստրիոյ կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է երկիրն ապստամբներէն ազատելու։ Ջեռք անցած ապստամբներն անվիջապէս պիտի դատուին Պիհաքի եւ Պանիալուքայի մէջ հաստատուած պատերազմական ատեաններու առջեւ եւ խստիւ պիտի պատժուին։

—Կրետէի ազգային ժողովը յիշեալ գաւառին կուսակալին, Զոթիխատիս փաշայի, արտօնութիւն տուած է 20,000 լիրայի փոխառութիւն մ՛ընել յիշեալ կղզւոյն պաշտօնակալաց անվճար մնացած ամսականները հատուցանելու համար։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գաղիոյ մէջ Ճիզուիտաց ընկերութիւնն ունի ընդ ամէնն 56 կայան, եւ 1,480 անդամ։ Ճիզուիտք ունին նաեւ 10,000 աշակերտ իրենց դպրոցներուն մէջ։ Գաղիոյ մէջ կան նաեւ 384 կրօնական ընկերութիւնք 7,444 արու անդամօք, եւ 602 կրօնական ընկերութիւնք 14,005 կին անդամօք որ կառավարութենէն ճանչցուած չեն։ Անցեալ չաբաթ լուր տրուեցաւ որ այս ընկերութիւններուն բոլորն ալ կառավարութեան պիտի չդիմեն թոյլտուութիւն խնդրելու համար, եւ կաթոլիկ լրագիրք կը պաշտպանէին յիշեալ ընկերութեանց այս խորհուրդը։ Կ՛երեւի թէ Գաղիոյ կառավարութիւնը ծայրայեղ հանրապետական կուսակցութեան պահանջումներուն պատճառաւ կրօնական ընկերութեանց դէմ խիստ միջոցներ ձեռք առած է, բայց յայտնի է թէ այս միջոցները ծանր վիճաբանութեանց պատճառ պիտի ըլլան, եւ կառավարութիւնն այս միջոցներէն մեծ օգուտ պիտի չտեսնէ։ Հանրապետականք կ՛ատեն Ճիզուիտներն խորհելով թէ անոնք ատելի պապին համար կ՛աշխատին քան հայրենեաց համար, բայց ցորչափ Ճիզուիտներն երկրին օրինաց դէմ չեն մեղանչեր, կառավարութեան ձեռք առած նոր միջոցները տեսակ մը հալածանք կը համարուին։ Այսու ամենայնիւ Գաղիոյ կառավարութիւնը կէս պաշտօնական կերպով ծանուցած է թէ ինչպէս մինչեւ ցարդ նոյնպէս եւ այսուհետեւ պիտի պաշտպանէ արեւելքի մէջ կաթոլիկ կրօնականներն, անոնք թէ Ճիզուիտաց ընկերութեան եւ թէ այլ ընկերութեանց վերաբերին։

— Պիզմարք իշխանն ապրիլ 6ին Գերմանիոյ կայսրութեան առաջին պաշտօնէութենէ հրաժարական տուաւ։ Իշխանին հրաժարման պատճառը սա է որ Գերմանիոյ պետութեան մէջ գտնուած տէրութենէն բաղկացեալ խորհուրդը մերժած է նոր դրշմի տուրք մը զոր իշխանն առաջարկած էր։ Սակայն ըստ ամենց իշխանին հրաժարման պատճառը սա է որ Գերմանիոյ արքունիքը մեծ չանք կ՛ընեն Ռուսիոյ հետ համաձայնութեան գալու։

— Ջոնկ Հոս, Զինական դեսպանն, որ անցեալ տարի Բեգրսպուրկ եկաւ եւ Գուլճա գաւառին Զինաստանի թողուելուն նկատմամբ դաշնագիր մը կնքելու համար բանակցութեան մտաւ Ռուսիոյ կառավարութեան հետ, Զինական կառավարութեան հրամանաւ ձերբակալուած եւ իր բոլոր աստիճան եւ պատիւներէն մերկացուած է։ Վեց պաշտօնական յանձնաժողովներ քննած են յիշեալ դեսպանին ընդունած դաշնագիրն, եւ խորհուրդ տուած են որ Զինաստանի համար լաւագոյն է պատերազմ ընել քան վաւերացնել այն դաշնագիրը։ Ասոր վրայ Զինաստանի կառավարութիւնն սկսած է պատերազմական մեծ պատրաստութիւններ ընել։ Իսկ Ռուսիա պատրաստ չէ ատելի գիշեր ընել Զինաստանի եւ կը պնդէ որ դաշնագիրը վաւերացուի։ Նաեւ Սիպերիա գտնուած Ռուսական զօրքը հրամանն ընդունած են քալել դէպ ի Զինաց սահմանագլուխը։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վագըթ լրագիրը կ՛ըսէ թէ Սագարիա գետը յորդելով քանի մը գիւղեր կոխած է, բայց չգիտեր թէ ուր են այն գիւղերը։ Յիշեալ գիւղերու բնակիչներուն օգնելու համար Վեհ. Սուլթանին կողմէն քանի մը պաշտօնակալք եւ անոնց հետ ըստ բաւականին պագքսիամա, բահ ու թիւ ղրկուած են ի Նիկոմիդիա մասնաւոր չոգենաւով, որոյ վարձը վճարուած է կայսերական գանձէն։

— Անգլիոյ ներկայ պաշտօնէութիւնն իր հրաժարականը պիտի տայ երբ թագուհին, որ այժմ Գերմանիա է, Անգլիա դառնայ։

— Գերմանիոյ կայսրը Պիզմարք իշխանին հրաժարականն ընդունած չէ։

— Կորչագոփ իշխանը ծանր հիւանդ է։

— Աֆղանիստանի էմիրութեան թեկնածու Ապտ իւր Բահման խան կը չարունակէ յառաջ խաղալ դէպ ի Գաբուլ։

— Ապրիլ 11 թուականաւ Լանսոնէն զարնուած հեռագիր մը կ՛ըսէ թէ հաւանական է որ պատերազմ ծագի Ռուսիոյ եւ Զինաստանի մէջտեղ։ Բուսիա հինգ պատերազմական նաւ ղրկելու վրայ է Խազազական ովկիանոս։

ԵԼԵՒՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Մարտ 31 և ապրիլ 12, 1880

Գոնսոլիտէ 11. 15 | Ռուս. երկ. բաժինք 35 1/4

ԴՐԱՄՔ, Օսմ. լիրան 100 էն

Մէճիտիէ	107 1/4	Ռուսիոյ բօլ	90 5/8
Թղթադրամ	945	Նաթոլէոն	87 3/4
Պղինձ ոսկի	580	Գրիմիճ	54 1/2
Մէդալիք	218	Ագղ. լիրա	440 1/4
Պէշլիք	208	Մանէթ Թղթադրամ	8 1/2

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն Մուրատիր Շ. Ռ. Կրիմ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Չագմագճըլար, Յակոբեան խան, Թիւ 12.